

ДІАГНОСТИКА ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Досліджено зміну підходів до визначення сутності поняття економічної безпеки. Запропоновано класифікувати загрози економічній безпеці на такі, що впливають на погіршення стану функціонування національної економіки, та такі, що підвищують ступінь криміналізації економіки. Здійснено діагностику загроз, які знижують рівень економічної безпеки національної економіки. Сформульовано найважливіші цілі правоохоронної діяльності в сфері забезпечення економічної безпеки національної економіки.

Ключові слова: економічна безпека, загрози економічній безпеці; загрози-детермінанти криміналізації економіки; цілі правоохоронної діяльності в сфері забезпечення економічної безпеки.

Постановка проблеми. Заходи із забезпечення економічної безпеки національної економіки розпочали формуватися у США як можливість протидіяти загрозам, що були зумовлені світовою економічною кризою в 30-ті роки ХХ ст. Відповідні виклики сьогодні виникли і в Україні, а забезпечення економічної безпеки національної економіки є визначальним чинником незалежності нашої держави та запорукою зростання добробуту українського суспільства.

Стан дослідження. Підходи до розуміння сутності поняття «економічна безпека» змінювалися залежно від політичних та економічних концепцій управління державою. Спершу розуміння сутності економічної безпеки ґрунтувалося на умовах глобального військового протистояння соціалістичної і капіталістичної систем, тобто економічна безпека розглядалася як забезпечення життєздатності національних економік в умовах загрози зовнішнього втручання. Прихильниками цієї теорії є британський дослідник В. Кейбл [1], американський вчений М. Сімаї [2], серед українських науковців таке трактування є у працях Г. Ю. Дарнопих [3] і В. В. Губського [4]. Відсутність глобальних конфліктів і світові фінансові кризи кінця ХХ – початку ХХІ ст. трансформували сутність поняття економічна безпека у площину розроблення механізмів забезпечення конкурентоспроможності національних економік та її провідних галузей на міжнародному рівні з метою підвищення добробуту громадян. Таке трактування у різних інтерпретаціях застосовується і українськими науковцями, зокрема: З. С. Варналієм [5]; А. Гуревич [6]; В. М. Гейцем [7]. Сьогодні в умовах

посилення глобалізаційних процесів змінюється і поняття сутності економічної безпеки у світлі ризиків, пов'язаних зі збільшенням кількості гравців на міжнародній арені (держав, транснаціональних корпорацій та міжнародних організацій). Саме тому економічна безпека – це вже не питання, яке стосується лише внутрішньої державної політики, вона стає відображенням стійкості або нестійкості країни чи її економіки, в умовах зростаючої залежності від міжнародних партнерів і світового господарства в цілому, у глобалізованому світі.

Усі загрози економічній безпеці загалом можуть бути поділені на такі, *що впливають на погіршення стану функціонування національної економіки* й відображаються зниженням макроекономічних показників, і такі, *що підвищують ступінь криміналізації економіки*: посилення кримінально тінювих впливів на внутрішньоекономічні процеси, виробництво і розподіл матеріальних благ і послуг.

Метою статті є дослідження загроз економічній безпеці держави, які підвищують криміналізацію економіки та роль правоохоронних органів у загальнодержавному механізмі їх подолання.

Виклад основних положень. До загроз, які підвищують криміналізацію економіки, зараховують такі:

- хабарництво і корупція – загрози, які зумовлюються хабарництвом і корупцією, є чи не найвагомішими в Україні. За статистикою, Україна має одну з найрозвинутіших систем хабарництва та є лідером із поширення корупції у Європі. Хабарі присутні в усіх сферах життя та є підґрунтям для корупційних дій чиновників;

- відмивання грошей або легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом. До доходів, які отримані злочинним шляхом, можна зарахувати корупцію, здриництво, терористичну діяльність, сутенерство, примусове «кришування» бізнесу або наркоторгівлю, контрабанду підакцизних товарів, корпоративну злочинність та інші шахрайства в підприємницькому середовищі. Загалом відмивання грошей супроводжує будь-який злочин, мотивом якого є одержання доходу. Традиційно процес відмивання грошей складається з трьох етапів. На першому (етап розміщення) відбувається розміщення незаконних доходів у фінансових інститутах. Другий етап (перетворення) полягає у проведенні фінансових операцій, метою яких є приховування злочинного походження доходів. На третьому етапі (консолідації) «очищений» капітал повертається злочинцеві у вигляді грошових коштів, майна або майнових прав [8];

- корпоративне шахрайство. Шахрайство – це отримання незаконної вигоди шляхом обману і, зокрема, маніпуляції даними управлінського або бухгалтерського обліку. Україна посідає 6 місце

в рейтингу країн світу за рівнем корпоративного шахрайства (45%). Виділяють такі види внутрішньокорпоративного шахрайства [9]:

- угоди із зацікавленістю;
- прямі та опосередковані розкрадання;
- створення «паралельного» бізнесу;
- присвоєння об'єктів інтелектуальної власності;
- «крадіжка і продаж» комерційної інформації;

• картельні змови та інші антиконкурентні дії є одним із найнебезпечніших проявів обмежувальної ділової практики в підприємницькій діяльності, оскільки призводять до необґрунтованого підвищення цін, руйнують ринкові механізми, завдають шкоди споживачам та економіці загалом. Статистика свідчить [10] про те, що картельні змови є поширеними правопорушеннями у сфері конкуренції, які швидко вдосконалюються через розвиток інформаційних технологій, а тому боротьба з ними є одним із пріоритетних напрямів діяльності органів Антимонопольного комітету України;

• ухилення від сплати податків. Бізнес, а також приватні особи можуть ухилятися або повністю уникати їх сплати. Для багатонаціональної компанії це природна частина податкового планування. Попри те, національні уряди пропонують переваги задля залучення бізнесу до їх юрисдикції, використовуючи низький рівень корпоративного податку. Несплачені податки бізнесу на території однієї країни акумулюються через невраховані кошти, за рахунок яких частково або повністю фінансується тіньова економіка. Проблема ухилення від сплати податків в Україні набула масового характеру (за деякими оцінками, 50% ВВП перебуває в тіні, тобто не оподатковується).

Основними способами ухилення від сплати податків є:

- ✓ мінімізація податкових зобов'язань (у межах чинного законодавства);
- ✓ заниження обсягів реалізації або завищення обсягів купівлі зменшує надходження до бюджету;
- ✓ приховування від легального обігу товарів (контрабанда, готівкові розрахунки тощо);
- ✓ використання «податкових ям» (безактивні фірми), на які штучно переносять податкові зобов'язання. Вони здійснюють безтоварні угоди, як наслідок – оформляють документи на поставку неіснуючого товару або надання послуг;
- ✓ залучення підприємств-транзитерів, які легалізують операції для вигодонабувачів тощо;

• злочини у сфері зайнятості, до яких можна віднести: зайнятість у неофіційному секторі серед економічно активного населення;

експлуатацію дитячої праці; нелегальну імміграцію та рабство тощо. У відсотковому відношенні найпоширенішими є загрози, зумовлені неофіційною зайнятістю в Україні. Так, 2014 року близько 25% економічно активного населення було задіяно у неофіційному секторі [11]. Окрім того, одним із негативних явищ сучасного ринку праці України є переміщення частини зайнятого населення з офіційного сектора економіки до неофіційного, тіньового;

- контрабанда є незаконним переміщенням товарів із однієї юрисдикції в іншу, задля уникнення сплати податків або тому, що імпорт або експорт товарів не допускається. Незаконний обіг тютюну та наркотиків є найбільш дохідною формою контрабанди в Україні. Легальний бізнес навряд чи свідомо братиме участь у торгівлі наркотиками. Проте цілком здійснюватиме ухилення від сплати податків шляхом контрабанди на товари, де імпорتنі мита високі, і від них легко ухилитися;

- порушення прав власності, зокрема інтелектуальної (наукових розробок або технологічних, конструкцій, художніх або літературних творів). Порушення інтелектуальних прав власності можуть охоплювати промислове шпигунство, порушення авторського права, а також продаж контрафактної продукції. Право на приватну власність слугує інтересам економічного прогресу та стабільності суспільства через захист інтересів громадян. Аналогічним є право приватної інтелектуальної власності, яка стимулює вироблення нових конструкцій, винаходів, творів мистецтва. Приватні права на інтелектуальну власність доступні у вигляді: патентів, авторських прав, товарних знаків або брендів. Найбільш поширеними є порушення авторських прав у малому бізнесі, в юрисдикціях, де легко уникати законів із забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності.

Опитування, проведене міжнародною мережею компаній Pricewaterhouse Coopers (PwC), визначило, що у 2011 році найбільш поширеним видом економічних злочинів в Україні було порушення прав власності (34%), на другому місці – хабарництво та корупція (26%), на третьому – маніпуляції з фінансовою звітністю (8%) [12].

Групу основних організаційних чинників, що детермінують загрози, які знижують рівень економічної безпеки національної економіки, утворюють:

- 1) несвоєчасне державне реагування на зміну характеру економічної злочинності, яке відбувається через відсутність державної системи кримінологічного моніторингу економіки, тобто безперервного спостереження, оцінки і прогнозу явищ, що виникають в економіці;

2) низький рівень розкриття злочинів у сфері економічної діяльності, що створює передумови для значних обсягів і різноманітних видів незаконної підприємницької діяльності.

Найважливішими цілями правоохоронних органів у механізмі забезпечення економічної безпеки є:

- відновлення повноцінної системи профілактики економічної злочинності;
- оптимізація системи правового регулювання відносин у сфері економічної безпеки;
- створення умов неухильного дотримання законів та інших нормативних актів, що регламентують відносини в сфері економічної безпеки;
- підвищення юридичної відповідальності посадових осіб за виконання покладених на них обов'язків щодо забезпечення економічної безпеки, а також постійну боротьбу з фактами корупції в органах забезпечення економічної безпеки;
- вдосконалення функціональної та організаційної структури державних органів забезпечення економічної безпеки;
- розробка та реалізація ефективних державних програм забезпечення економічної безпеки, зокрема тих, що передбачають подальше вдосконалення контролю за дотриманням податкового законодавства платниками податків.

Реалізація стратегічних цілей забезпечення економічної безпеки, що закріплюють інтереси держави, повинна, на нашу думку, здійснюватися у напрямі зміни:

а) пріоритетних напрямів роботи правоохоронних органів через механізми:

- підвищення рівня інформування про злочини у сфері економіки та шкоду, якої вони завдають, та ефективні способи боротьби з нею;
- збільшення частки повернутих коштів, отриманих незаконним шляхом, і кількості розкритих кримінальних справ;
- підвищення ризику неофіційної економічної діяльності через відпрацьовані слідчі прийоми і впровадження нових способів боротьби з нею;
- співпраця з партнерами в Україні і за кордоном для посилення діяльності зі зменшення шкоди від неофіційної економічної діяльності;

б) толерантного ставлення громади до злочинів у економічній сфері через підвищення рівня правової культури і правосвідомості населення.

Висновки. Окреслені загрози, визначені як такі, що підвищують ступінь криміналізації економіки, по-новому допомагають осмислювати роль і місце правоохоронних органів у системі забезпечення економічної безпеки національної економіки.

Для правоохоронних органів, що діють в економічній сфері, необхідні економічні знання з метою своєчасного виявлення схем скоєних злочинів, прогнозування ситуацій в кримінальному середовищі. Доцільним є створення системи моніторингу, що охоплює збір і обробку інформації про стан рівня економічної безпеки та прогнозування впливу злочинності на значення цього показника. Ці заходи в довгостроковому періоді сприятимуть розвитку в Україні економічної незалежності та стабільності.

1. Cable V. What is International Economic Security? / V. Cable // International Affairs. – 1995. – Vol. 70. – № 2. – P. 312–317.

2. Simai M. The arms race, development and national security interests / M. Simai // Disarmament. – N.Y., 1986. – Vol. 9. – № 1. – P. 70–79.

3. Дарнопых Г. Классификация факторов экономической безопасности государства / Г. Дарнопых // Бизнес-информ. – 1999. – № 9. – С. 65–77.

4. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення: монографія / Б. В. Губський. – К.: ДП «Укрархбудінформ», 2001. – 122 с.

5. Економічна безпека: навч. посібник / за ред. З. С. Варналія. – К.: Знання, 2009. – 647 с.

6. Гуревич А. Экономическая безопасность Украины: лишнее зачеркнуть / А. Гуревич // Зеркало недели. – 1997. – № 13 (30). – С. 1–9.

7. Концепція економічної безпеки України // Ін-т економічного прогнозування; кер. проекту В. М. Геєць. – К.: Логос, 1999. – 56 с.

8. Коваленко В. В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню грошей, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму: монографія / В. В. Коваленко, С. О. Дмитров, А. В. Єжов. – Суми: УАБС, 2007. – 140 с.

9. Бугай Д. Корпоративне шахрайство. Неетична / недобросовісна поведінка менеджменту компаній / Д. Бугай, О. Лукьяненко // Ukrainian Law Firms 2015. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vbppartners.ua/uk/publications/2015/item/1322-korporativne-shakhraistvo-neetychna-nedobrosovisnapovedinka-menedzhmentu-kompanii>.

10. Офіційний веб-портал Антимонопольного комітету України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/index>

11. Офіційна веб-сторінка Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

12. Всесвітній огляд економічних злочинів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.pwc.com/uk_UA/ua/press-room/assets/GECS_Ukraine_ua

Пшик Б. И., Киржецкий Ю. И. Диагностика угроз экономической безопасности Украины

Исследовано изменение подходов к определению сущности понятия экономической безопасности. Предложено классифицировать угрозы экономической безопасности на те, которые влияют на ухудшение состояния функционирования национальной экономики, и повышающие степень криминализации экономики.

Осуществлено диагностику угроз, которые снижают уровень экономической безопасности национальной экономики. Сформировано важнейшие цели правоохранительной деятельности в сфере обеспечения экономической безопасности национальной экономики.

Ключевые слова: экономическая безопасность, угрозы экономической безопасности; угрозы, которые по своей сути повышают криминализацию экономики; цели правоохранительной деятельности в сфере обеспечения экономической безопасности.

Pshyk B. I., Kirzhetsky Y. I. Diagnosis of threats to the economic security of Ukraine

The debates on the interpretations of economic security have become one the most important factors stimulating theory of international relations and of related areas in the beginning of the 20–21st century. The article considers the essence of the conceptions of economic security.

The author conducted typology threats to economic security: threats that worsen the state of the national economy and threats increasing the degree of criminalization of the economy.

The aim of this paper, constituting an element of broader research, is to present an introductory study of specificity of crimes that increase the degree of economy criminalization and the role of the police in the mechanisms of the state adjusting is considered.

Bribery and corruption, money laundering or legalization of incomes, corporate fraud, cartel collusion, tax evasion, crimes in employment, smuggling, infringements are crimes which increase the degree of criminalization of the economy. The article summarizes the purposes of law enforcement authorities in the mechanism of providing economic security and directions of the state policy to minimize the negative impacts of crimes that increase the degree of economy criminalization and reduce the level of security to economic safety in the national economy.

Key words: economic security, threats to economic security; threat-determinant impact on the criminalization of the economy; enforcement goals in the area of economic security.

Стаття надійшла 16 грудня 2015 р.